

המכון
לחירות ואחריות

בית ספר לאודר
לממשל, דיפלומטיה
ואסטרטגיה

יחס הציבור הישראלי לאוניברסיטאות

ד"ר עומר יעיר

הרצליה | אפריל 2024

המכון
לחירות ואחריות

בית ספר לאודר
לממשל, דיפלומטיה
ואסטרטגיה

אוניברסיטת
רייכמן

המכון לחירות ואחריות

המכון לחירות ואחריות הוא חממת מחקר לפוליטיקה ישראלית. המכון פועל לחיזוק הערכים, המוסדות, והתהליכים הנחוצים להבטחת קיומה של דמוקרטיה ליברלית בישראל ברוח ערכי היסוד המעוגנים בהכרזת העצמאות ובדגש על כיבוד זכויות האדם ושלטון החוק. יעדי המכון מושגים באמצעות קידום המחקר וההוראה והשפעה על סדר היום הפוליטי ועל השיח הציבורי בישראל.

פרטי ההתקשרות:

אוניברסיטת רייכמן, האוניברסיטה 8 הרצליה, 4610101

טלפון: 09-9527230

דוא"ל: libres@runi.ac.il

אתר: www.runi.ac.il/libres

יחס הציבור הישראלי לאוניברסיטאות

ד"ר עומר יעיר

מבוא

לאוניברסיטאות המחקר בישראל, ולמערכת ההשכלה הגבוהה בכללותה, חשיבות רבה בהכשרת ציבור אזרחים משכיל ומיומן, כמו גם בקידום המדע והטכנולוגיה, הכלכלה, והחברה בישראל. לצד זאת, בשנים האחרונות נשמעות ביקורות רבות כנגד האוניברסיטאות. חלק הביקורות מושמעות על ידי גורמים פוליטיים שונים ומובילי דעת קהל, בין השאר, בטענות לפיהן חלק מהמרצים באוניברסיטאות מקדמים עמדות פוליטיות שונות או אג'נדות אנטי-ציוניות.¹ לפי ביקורות אחרות, קבוצות חברתיות ופוליטיות שונות אינן מיוצגות באופן הולם בקרב חברי הסגל בכלל מערכת ההשכלה הגבוהה.² ויש גם כאלו הסבורים שהלימודים האקדמיים מאבדים מהרלוונטיות שלהם.³

נכון להיום, אין כמעט נתוני דעת קהל שבחנו את יחסו של הציבור הישראלי לאוניברסיטאות. מחקר עדכני שבחן את מידת האמון בקרב אזרחים מ-67 מדינות, ביניהן ישראל, ביחס למדענים, הראה שמידת האמון שהציבור הישראלי נותן למדענים הינה רק מעט יותר מבינונית.⁴ עם זאת, לא ברור מהו היחס של הציבור לאוניברסיטאות בישראל, כמוסד ציבורי בעל חשיבות רבה, ובאיזו מידה הציבור מעריך את האוניברסיטאות בהשוואה למוסדות וגופים ציבוריים אחרים. לא ידוע גם כיצד הציבור מעריך את התרומה של האוניברסיטאות לכלכלה ולחברה הישראלית, או האם הציבור הישראלי סבור שישנו ייצוג הולם לקבוצות חברתיות שונות בקרב המרצים באוניברסיטאות.

---

* ד"ר עומר יעיר הוא מנהל המחקר ועמית מחקר במכון לחירות ואחריות באוניברסיטת רייכמן.

מסמך זה מפרט שורה של ממצאים משלושה סקרים שערכנו בין ספטמבר 2023 למרץ 2024. הממצאים מראים כי היחס של הציבור הישראלי לאוניברסיטאות בישראל הינו פושר – לא חיובי במיוחד, אך גם לא שלילי במיוחד. יחד עם זאת, היחס לאוניברסיטאות הינו מקוטב במידה לא מבוטלת, וישנם הבדלים בולטים ביחס לאוניברסיטאות בין חברי קבוצות פוליטיות שונות. אולי חשוב מכך, רק מיעוט בציבור, כ-25%, סבור כי האוניברסיטאות בישראל תורמות תרומה רבה לכלכלה ולחברה בישראל, וכמעט מחצית מהישראלים סבורים שעל האוניברסיטאות להגביר במידה רבה את הייצוג של קבוצות חברתיות שונות בקרב חברי הסגל באוניברסיטאות.

לפירוט נוסף על המתודולוגיה של הסקרים, ראו בנספח המתודולוגי בסוף המסמך.

(1) יחס הציבור הישראלי לאוניברסיטאות בישראל

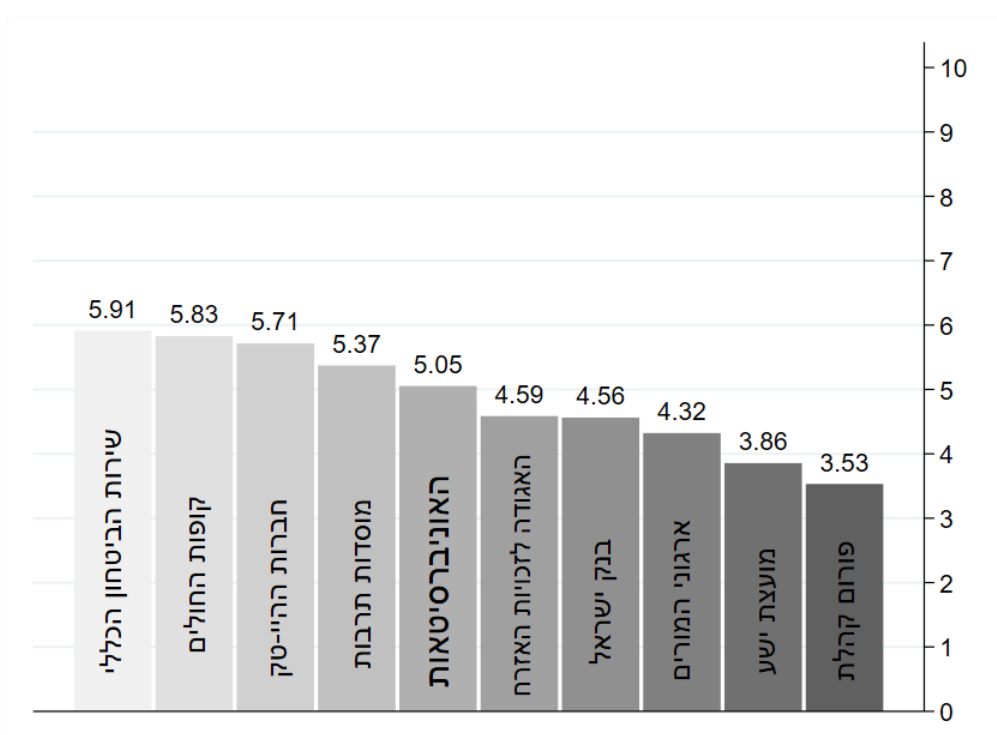
בשני סקרים שערך המכון לחירות ואחריות, בספטמבר 2023 ומרץ 2024, המשיבים נשאלו בנוגע ליחסם לשורה של מוסדות וארגונים הפועלים בישראל, ביניהם האוניברסיטאות, בסקאלה של 0 (שלילי ביותר) עד 10 (חיובי ביותר).⁵ הבחירה לשאול על האוניברסיטאות ולא על "המוסדות להשכלה גבוהה" נבעה מהרצון להתמקד ביחס הציבור לאותם המוסדות העומדים בחזית המחקר המדעי בישראל, ובהם מוכשרים הדוקטורנטים בישראל ומתבצע רובו של המחקר המדעי בישראל.

פרט לאוניברסיטאות, המשיבים נשאלו גם על יחסם למספר גופים וארגונים אחרים, בדגש על כאלה אשר סקרי דעת קהל בישראל לא נוטים לשאול לגביהם. הוספת שאלות ביחס לשורה של מוסדות וארגונים נועדה לסייע להבין כיצד הציבור הישראלי מדרג הלכה למעשה את האוניברסיטאות ביחס לגופים אחרים, כאשר מדובר ברשימה מגוונת ורב-תחומית, הכוללת גופים בעלי זיקה פוליטית ברורה וכאלו ללא זיקה ברורה שכזו. בפרט, בסקר שנערך בספטמבר 2023 המשיבים נשאלו לגבי יחסם לאוניברסיטאות, ארגוני המורים, בנק ישראל, האגודה לזכויות האזרח בישראל, חברות ההיי-טק, מוסדות תרבות ואמנות, מועצת יש"ע, פורום קהלת, קופות החולים, ושירות הביטחון הכללי (השב"כ). בסקר שנערך במרץ 2024 נעשו שינויים קלים, כאשר הוסרה השאלה בנוגע ליחס ל"מוסדות תרבות ואמנות", ובמקום שאלה על יחסם לבנק ישראל המשיבים נשאלו על יחסם לבנקים. השאלות על יחס לשאר שמונה המוסדות והארגונים האחרים שצוינו לעיל נשאלו שוב. השאלות הנוגעות ליחס לאוניברסיטאות ולגופים שונים נשאלו כאמור פעמיים, בספטמבר 2023 ומרץ 2024. זאת, במטרה לבחון, בין השאר, האם אירעו שינויים משמעותיים כלשהם בחלוף חצי שנה, ובפרט לאור אירועי ה-7 באוקטובר ופריצת המלחמה בעזה.

סקר ספטמבר 2023:

בסקר זה היחס של הציבור הישראלי לאוניברסיטאות היה 5.05 (סטיית תקן של 2.9), כלומר יחס ניטרלי.⁶ בהשוואה לתשעת הגופים האחרים שנבדקו, יחס של 5.05 לאוניברסיטאות הוא החמישי מתוך עשרת הגופים. הממצאים מוצגים בתרשים 1 להלן. היחס החיובי ביותר הוא לשב"כ, ולאחריו לקופות החולים וחברות ההיי-טק. בתחתית הדירוג נמצאים ארגוני המורים, ושני הגופים להם אוריינטציה פוליטית ימנית או שמרנית, מועצת יש"ע ופורום קהלת. נראה שהיחס של הציבור הישראלי בכללותו לאוניברסיטאות הינו פושר, ושישנם לא מעט גופים אהודים יותר, אך גם לא מעט גופים אהודים פחות.

תרשים 1. יחס הציבור הישראלי לשורה של מוסדות וארגונים, ספטמבר 2023

מקרא. הערכים נעים בין 0 ל-10, כאשר 0 משמעו יחס שלילי מאד, 10 משמעו יחס חיובי מאד, ו-5 משמעו יחס ניטרלי. אומדנים חושבו עם משקולות להצבעה בבחירות נובמבר 2022.

רבות מהביקורת על האוניברסיטאות מגיעות מפוליטיקאים, גופים ואזרחים מהימין הפוליטי. כדי לבחון באיזו מידה קבוצות פוליטיות שונות נבדלות ביחסן לאוניברסיטאות, ניתחנו את היחס לכל עשרת הגופים, בחלוקה של הצבעה למפלגות הקואליציה (ללא מצביעי מפלגת המחנה הממלכתי) ומפלגות האופוזיציה (עם מצביעי המחנה הממלכתי).⁷ טבלה 1 מציגה את הממצאים הללו, כאשר הגופים השונים מסודרים לפי גודל הפער הממוצע בין מצביעי הקואליציה ומצביעי האופוזיציה ביחס לגוף הספציפי, בסדר יורד. זהו מעין מדד למידה בה ישנו קיטוב פוליטי ביחס לגוף הספציפי.

מטבלה 1 עולה כי בספטמבר 2023 היחס לאוניברסיטאות היה מקוטב במידה לא מבוטלת. בפרט, היחס לאוניברסיטאות הינו השני המקוטב ביותר – מעט פחות מקוטב מהיחס למועצת יש"ע, וכמעט זהה

לקיטוב ביחס לפורום קהלת. ממצאים אלו יש בהם כדי להציע כי היחס לאוניברסיטאות בישראל הושפע במידה רבה מהעדפות פוליטיות שונות בספטמבר 2023, אולי בהשפעת המאבק על הרפורמה המשפטית ("המהפכה המשפטית") שקידמה הקואליציה בעת ההיא. למעשה, בסקר זה היחס לאוניברסיטאות הוא השלילי ביותר בקרב מצביעי הקואליציה (יחד עם היחס לארגוני המורים), והוא כמעט החיובי ביותר בקרב מצביעי האופוזיציה (שלישי אחרי חברות ההיי-טק והשב"כ).

טבלה 1. יחס לגופים השונים בחלוקה למצביעי הקואליציה והאופוזיציה, ספטמבר 2023

הפרש	מצביעי האופוזיציה	מצביעי הקואליציה	
2.44	2.93	5.37	1 מועצת יש"ע
2.08	6.13	4.05	2 האוניברסיטאות
2.04	2.51	4.55	3 פורום קהלת
1.42	6.65	5.23	4 חברות ההיי-טק
1.11	5.31	4.20	5 האגודה לזכויות האזרח
1.10	5.96	4.86	6 מוסדות תרבות ואמנות
0.59	4.67	4.08	7 ארגוני המורים
0.45	5.17	4.72	8 בנק ישראל
0.22	6.26	6.48	9 שירות הביטחון הכללי
0.04	5.93	5.89	10 קופות החולים

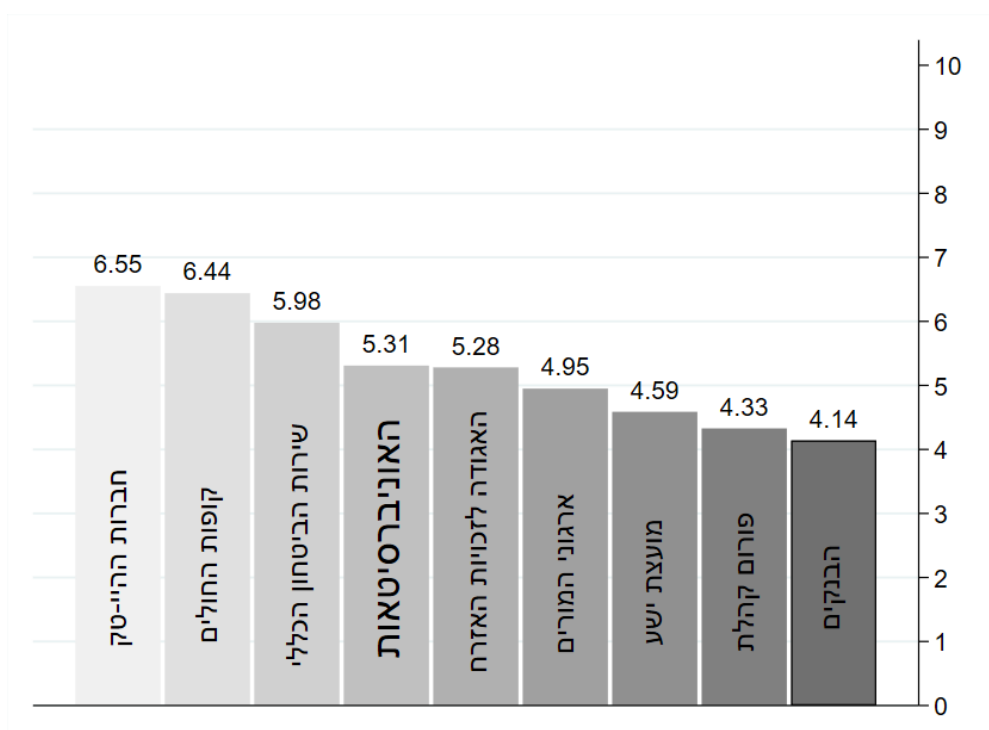
מקרא. הערכים נעים בין 0 ל-10, כאשר 0 משמעו יחס שלילי מאד, 10 משמעו יחס חיובי מאד, ו-5 משמעו יחס ניטרלי.

סקר מרץ 2024:

בסקר זה היחס של הציבור הישראלי לאוניברסיטאות היה חיובי מעט יותר ביחס לספטמבר 2023 – 5.31 (סטיית תקן של 2.8) – כלומר יחס מעט יותר אוהד מאשר יחס ניטרלי. בהשוואה לשמונת הגופים האחרים שנבדקו בסקר זה, יחס של 5.31 לאוניברסיטאות הוא הרביעי מתוך תשעת הגופים. הממצאים מוצגים בתרשים 2 להלן. ניתן לראות שבסקר זה חברות ההיי-טק זוכות ליחס החיובי ביותר, ולאחריהן קופות החולים והשב"כ, כאשר בתחתית הדירוג נמצאים מועצת יש"ע, פורום קהלת, ולבסוף הבנקים. כמו בסקר של ספטמבר 2023, היחס של הציבור הישראלי בכללותו לאוניברסיטאות הינו פושר, או רק מעט חיובי מכך. יש לציין כי ביחס לסקר ספטמבר 2023, השתפר היחס בציבור הישראלי לכל שמונת הגופים שהיחס אליהם נבחן בשני הסקרים.⁸ בממוצע, היחס לגופים אלו השתפר ב-0.58 נקודות. השיפור הגדול ביותר התרחש ביחס לחברות ההיי-טק (שיפור של 0.84 נקודות) וביחס לפורום קהלת (שיפור של 0.79 נקודות), ואילו השיפור הקטן ביותר התרחש ביחס לשב"כ (שיפור של 0.06 נקודות בלבד) וביחס לאוניברסיטאות (שיפור של 0.26 נקודות) (בארבע הגופים הנותרים מדובר בשיפור של 0.61 עד 0.73 נקודות). מכאן שלמרות

שיפור מסוים ביחס של הציבור לאוניברסיטאות בין ספטמבר 2023 למרץ 2024, מדובר בשיפור קטן יותר מאשר מרבית הגופים האחרים.

תרשים 2. יחס הציבור הישראלי לשורה של מוסדות וארגונים, מרץ 2024

מקרא. הערכים נעים בין 0 ל-10, כאשר 0 משמעו יחס שלילי מאד, 10 משמעו יחס חיובי מאד, ו-5 משמעו יחס ניטרלי. אומדנים חושבו עם משקולות להצבעה בבחירות נובמבר 2022.

כמו בסקר הקודם, גם במרץ 2024 ניתחנו את היחס לכל תשעת הגופים, בחלוקה של הצבעה למפלגות הקואליציה והאופוזיציה. ממצאים אלו מוצגים בטבלה 2 (המוסדות מסודרים לפי גודל הפער הממוצע בין מצביעי הקואליציה והאופוזיציה, בסדר יורד). מהטבלה ניתן לראות כי גם במרץ 2024 היחס לאוניברסיטאות היה מקוטב במידה לא מבוטלת, אם כי פחות מאשר בספטמבר 2023. בפרט, במרץ 2024 היחס לאוניברסיטאות הינו השלישי המקוטב ביותר, אך הפעם הרבה פחות מקוטב מהיחס למועצת יש"ע ולפורום קהלת. זאת, לאחר שהיחס לאוניברסיטאות בקרב מצביעי הקואליציה השתפר ב-0.78 נקודות ו"רק" ב-0.32 בקרב מצביעי האופוזיציה.⁹ בקרב מצביעי הקואליציה, היחס לאוניברסיטאות היה במרץ 2024 השלישי השלילי ביותר (חיובי יותר מאשר היחס לבנקים ולארגוני המורים), ובקרב מצביעי האופוזיציה – הרביעי החיובי ביותר (אחרי היחס לחברות ההיי-טק, לשב"כ, ולקופות החולים).

טבלה 2. יחס לגופים השונים בחלוקה למצביעי הקואליציה והאופוזיציה, מרץ 2024

הפרש	מצביעי האופוזיציה	מצביעי הקואליציה	
2.75	3.47	6.22	1 מועצת יש"ע
2.47	3.11	5.58	2 פורום קהלת
1.62	6.45	4.83	3 האוניברסיטאות
1.07	5.99	4.92	4 האגודה לזכויות האזרח
0.96	7.29	6.35	5 חברות ההיי-טק
0.59	6.89	6.30	6 שירות הביטחון הכללי
0.46	5.19	4.73	7 ארגוני המורים
0.38	4.38	4.00	8 הבנקים
0.09	6.69	6.60	9 קופות החולים

מקרא. הערכים נעים בין 0 ל-10, כאשר 0 משמעו יחס שלילי מאד, 10 משמעו יחס חיובי מאד, ו-5 משמעו יחס ניטרלי.

לסיכום ממצאים אלו, נראה שהיחס בציבור הישראלי לאוניברסיטאות בישראל הינו פושר למדי – גם אם הוא מעט חיובי יותר בעת כתיבת שורות אלו מאשר במהלך 2023 – כאשר ישנה שורה של גופים אהודים יותר מהאוניברסיטאות ושורה של גופים אהודים פחות מהאוניברסיטאות. בנוסף, היחס לאוניברסיטאות בישראל הינו מקוטב מבחינה פוליטית במידה לא מבוטלת, עם הבדלים גדולים למדי בין מצביעי הקואליציה והאופוזיציה.¹⁰

(2) תפישות לגבי התרומה של אוניברסיטאות המחקר למדינת ישראל במגוון תחומים

בסקר שנערך בינואר 2024 המשיבים נשאלו באיזו מידה הם סבורים שהאוניברסיטאות תורמות למדינת ישראל, בארבעה תחומים: מבחינה מדעית-טכנולוגית, מבחינה כלכלית, מבחינה חברתית, ומבחינה ערכית-מוסרית.¹¹ ארבעת התחומים שנבחרו נוגעים לחלק מההיבטים החשובים שבהם אוניברסיטאות המחקר יכולות לתרום למדינת ישראל,¹² כאשר השאלות לגבי תרומה לתחומים שונים נועדו לאפשר למשיבים לציין באילו תחומים הם רואים תרומה רבה ובאילו לא. העדפנו לשאול כך במקום שאלה אחת, כללית, לגבי התרומה של האוניברסיטאות לישראל – שאלה שעלולה הייתה להיות מושפעת מהערכה של המשיבים לגבי תרומת האוניברסיטאות בתחומים ספציפיים כלשהם.

בטבלה 3 מפורטים שיעור המשיבים שציינו את מידת התרומה של האוניברסיטאות למדינה בנוגע לארבעת התחומים, ובתרשים 3 מוצגים שיעור המשיבים אשר ציינו שהאוניברסיטאות תורמות במידה רבה בתחומים השונים. מטבלה 3 ותרשים 3 ניתן לראות כי ישנה הסכמה יחסית נרחבת בציבור הישראלי לפיה אוניברסיטאות המחקר תורמות במידה רבה למדינת ישראל מבחינה מדעית-טכנולוגית: כ-51% מהציבור

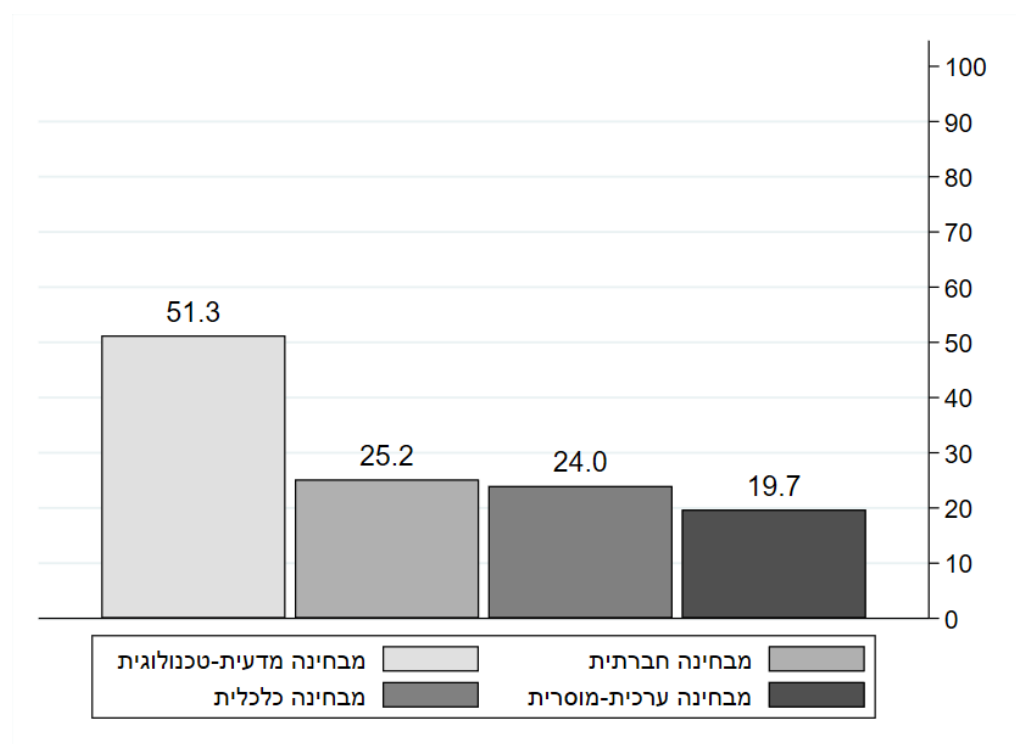
סברו שתרומה זו הינה רבה, ורק כ-10% סברו שתרומה זו הינה מועטה. עם זאת, בשאר התחומים שיעור נמוך יותר של משיבים סברו שתרומת האוניברסיטאות היא רבה. כ-25% מהמשיבים סברו כי תרומת האוניברסיטאות מבחינה חברתית ומבחינה כלכלית היא רבה, כאשר שיעור דומה סברו שתרומת האוניברסיטאות בשני תחומים אלו היא מועטה. רק 20% מהמשיבים ענו שתרומת האוניברסיטאות מבחינה ערכית-מוסרית היא רבה, לעומת כרבע שענו שתרומתן בהיבט זה היא מועטה. יש לציין כי משיבים רבים באופן יחסי – בין 20% ל-27% מהמשיבים בתחומים השונים – ענו "לא יודע/ת" במענה לשאלות הללו, דבר שיש בו להעיד כי בציבור ישנה מידה לא מבוטלת של חוסר היכרות עם (או אי-בהירות לגבי) תרומת האוניברסיטאות בהיבטים שונים.

טבלה 3. פילוח יחס הישראלים לתרומת אוניברסיטאות המחקר לישראל, בתחומים השונים

תרומה	במידה מועטה	במידה מסוימת	במידה רבה	לא יודע/ת
מדעית-טכנולוגית	9.6%	19.1%	51.3%	20.1%
חברתית	23.2%	28.0%	25.2%	23.6%
כלכלית	23.7%	25.3%	24.0%	26.9%
ערכית-מוסרית	27.4%	27.7%	19.7%	25.2%

מקרא. השיעורים נעים בין 0 ל-100. אומדנים חושבו עם משקולות להצבעה בבחירות נובמבר 2022.

תרשים 3. שיעור הישראלים לפיהם האוניברסיטאות תורמות תרומה רבה, בתחומים שונים

מקרא. השיעורים נעים בין 0 ל-100. אומדנים חושבו עם משקולות להצבעה בבחירות נובמבר 2022.

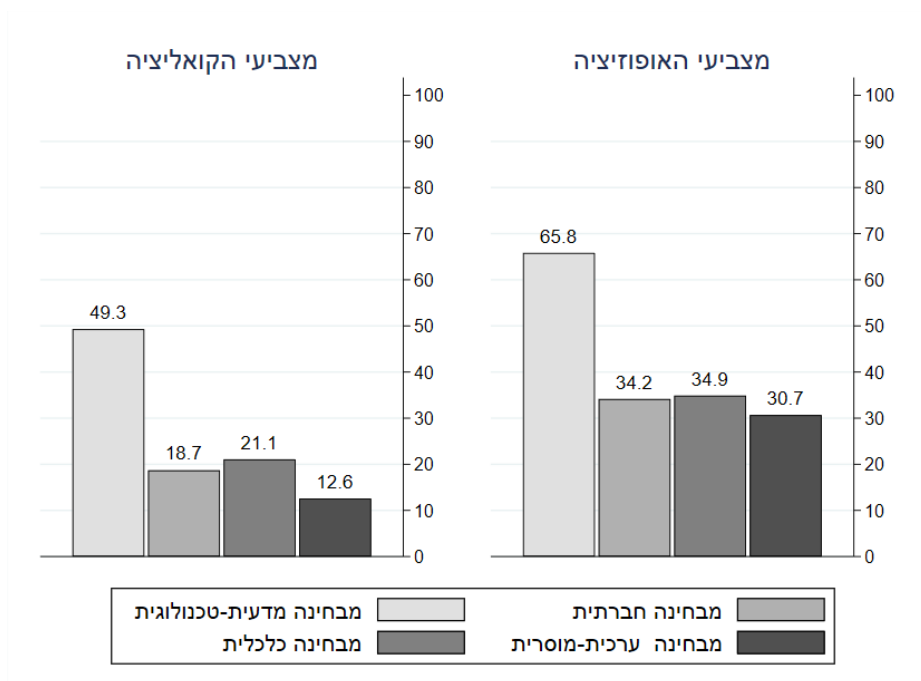
כמו בנוגע ליחס לאוניברסיטאות לעיל, גם בנוגע לארבע השאלות הנוגעות לתרומה של האוניברסיטאות ערכנו השוואה בין התשובות של מצביעי הקואליציה והאופוזיציה. בטבלה 4 מפורטים שיעור מצביעי הקואליציה ומצביעי האופוזיציה שציינו את מידת התרומה של אוניברסיטאות המחקר למדינת ישראל בכל אחד מארבעת התחומים, ובתרשים 4 מוצגים שיעורי המצביעים מהקואליציה ומהאופוזיציה שציינו שהאוניברסיטאות תורמות למדינה במידה רבה בתחומים השונים. ניתן לראות כי ישנם הבדלים של 14 עד 18 נקודות אחוז בשיעור מצביעי הקואליציה והאופוזיציה המציינים שאוניברסיטאות המחקר תורמות במידה רבה בתחומים השונים. אלו הם הבדלים לא מבוטלים, הגם שהם קטנים מהבדלים בין מצביעי הקואליציה והאופוזיציה בנוגע לסוגיות מדיניות רבות (למשל מידת התמיכה ברפורמה המשפטית ב-2023) או ביחס לפוליטיקאים שונים. כך, כמחצית ממצביעי הקואליציה וכשני שלישים ממצביעי האופוזיציה העריכו את תרומת האוניברסיטאות מבחינה מדעית-טכנולוגית כרבה; כחמישית ממצביעי הקואליציה וכשליש ממצביעי האופוזיציה העריכו את תרומת האוניברסיטאות מבחינה חברתית וכלכלית כרבה; ורק מעט יותר מעשירית ממצביעי הקואליציה העריכו את תרומת האוניברסיטאות מבחינה ערכית-מוסרית כרבה, לעומת כשליש ממצביעי האופוזיציה.

טבלה 4. הערכת תרומת אוניברסיטאות המחקר לישראל – מצביעי הקואליציה והאופוזיציה

תחומה	במידה מועטה	במידה מסוימת	במידה רבה	לא יודע/ת
מדעית-	12.9%	22.1%	49.3%	15.7%
טכנולוגית	5.0%	17.1%	65.8%	12.1%
הפרש	8.0%	5.0%	-16.5%	3.5%
חברתית	32.0	29.9	18.7	19.4
אופוזיציה	17.8	32.7	34.2	15.4
הפרש	14.2	-2.7	-15.5	4.0
כלכלית	32.0	23.5	21.1	23.5
אופוזיציה	18.8	28.7	34.9	17.6
הפרש	13.2	-5.2	-13.8	5.9
ערכית-	41.8	26.5	12.6	19.1
מוסרית	18.3	34.9	30.7	16.1
הפרש	23.5	-8.4	-18.1	3.0

מקרא. השיעורים נעים בין 0 ל-100.

תרשים 4. האוניברסיטאות תורמות תרומה רבה, בתחומים שונים – מצביעי האופוזיציה והקואליציה

מקרא. השיעורים נעים בין 0 ל-100.

(3) תפישות לגבי ייצוג של קבוצות חברתיות שונות באוניברסיטאות בישראל

בשנים האחרונות נשמעו טענות כנגד האוניברסיטאות בישראל לפיהן קבוצות חברתיות שונות, כגון ערבים, מזרחים, ונשים, מיוצגות בחסר בקרב המרצים וחברי הסגל באוניברסיטאות, וכי יש להגביר את שיעור חברי הסגל מקבוצות אלו.¹³ למעשה, האוניברסיטאות עצמן פועלות על מנת להגביר ייצוג של לפחות קבוצה אחת בקרב חברי הסגל באוניברסיטאות – נשים.¹⁴ לאור זאת, בסקר שערכנו בינואר 2024 שאלנו את המשיבים שתי שאלות בנוגע לייצוג באקדמיה.

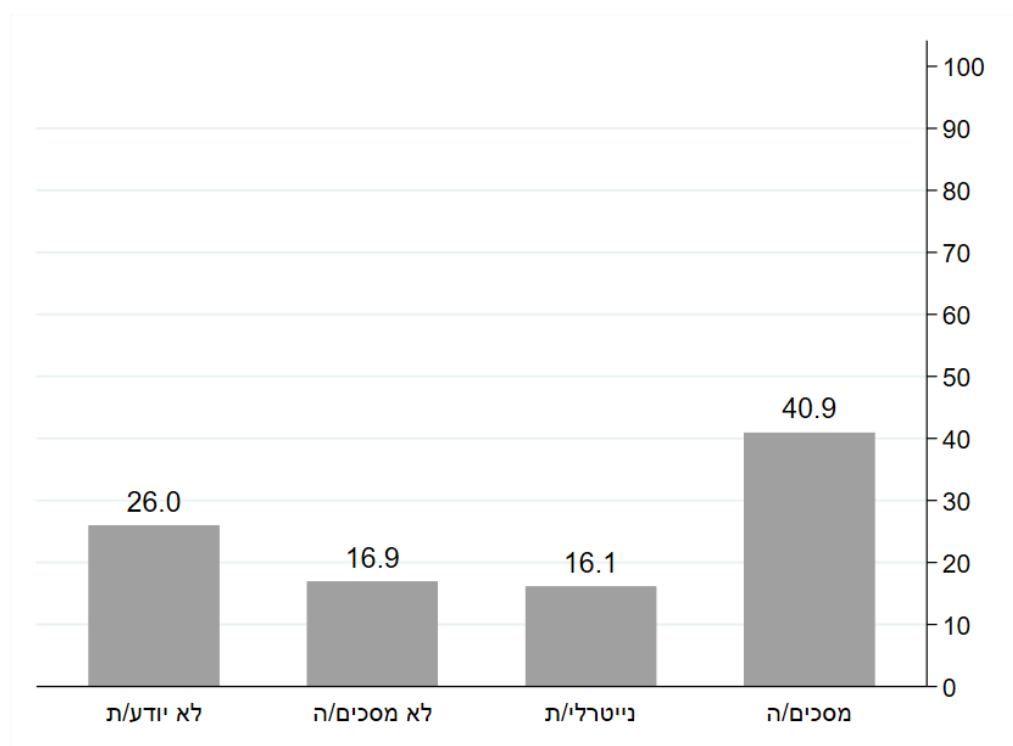
ראשית, המשיבים נשאלו האם לדעתם קבוצות חברתיות שונות בישראל אינן מיוצגות באופן הולם בקרב המרצים באוניברסיטאות.¹⁵ שאלה זו נשאלה מתוך מטרה לנסות להעריך באיזו מידה הציבור הישראלי סבור שיש קבוצות שאינן מיוצגות באופן הולם בקרב המרצים באוניברסיטאות בישראל, וזאת מבלי לציין קבוצות חברתיות ספציפיות. נוסח רחב זה של השאלה נועד לבחון האם, באופן כללי, הציבור הישראלי סבור שיש אי-אלו קבוצות חברתיות שאינן מיוצגות כראוי באוניברסיטאות. שנית, המשיבים נשאלו באיזו מידה לדעתם על האוניברסיטאות לפעול על מנת להגביר ייצוג של קבוצות חברתיות שונות בקרב חברי הסגל שלהן.¹⁶ שוב, זוהי שאלה רחבה, אשר נועדה לבחון האם הציבור סבור שהאוניברסיטאות צריכות להיות אקטיביות בהגברת הייצוג של קבוצות שונות בקרב חברי הסגל.

תפישות לגבי מידת הייצוג של קבוצות שונות בקרב המרצים באוניברסיטאות

תרשים 5 מציג את התפלגות התשובות בכלל המדגם ביחס לייצוג הולם של קבוצות חברתיות שונות בקרב המרצים באוניברסיטאות. רוב יחסי של 41% הסכימו בנוגע להיעדרו של ייצוג שכזו, 16% ענו תשובה ניטרלית, ו-17% לא הסכימו עם טענה זו על היעדר ייצוג הולם. שיעור גדול יחסית של 26% מהמדגם ציינו שאינם יודעים. יש לציין כי ההבדלים בתשובות לשאלה זו בין גברים לנשים, יהודים וערבים, ומשיבים עם או בלי השכלה אקדמית היו קטנים באופן יחסי.¹⁷ לעומת זאת, ההבדלים בתשובות לשאלה זו בקרב מצביעי הקואליציה והאופוזיציה, כמו גם ההבדלים בקרב משיבים יהודים בחתך של מידת דתיות, היו גדולים יותר.¹⁸ ייתכן שפערים גדולים יותר אלו מעידים על כך שבבואם לענות על השאלה הזו, משיבים רבים חשבו בעיקר על קבוצות מסוימות ככאלו שאינן מיוצגות באופן הולם בקרב המרצים באוניברסיטאות, בדגש על מרצים עם רקע דתי או כאלו עם זיקה פוליטית-אידיאולוגית מסוימת.

תרשים 5. שיעור הסכמה כי אין ייצוג הולם לקבוצות חברתיות שונות בקרב המרצים באוניברסיטאות, כלל

המדגם

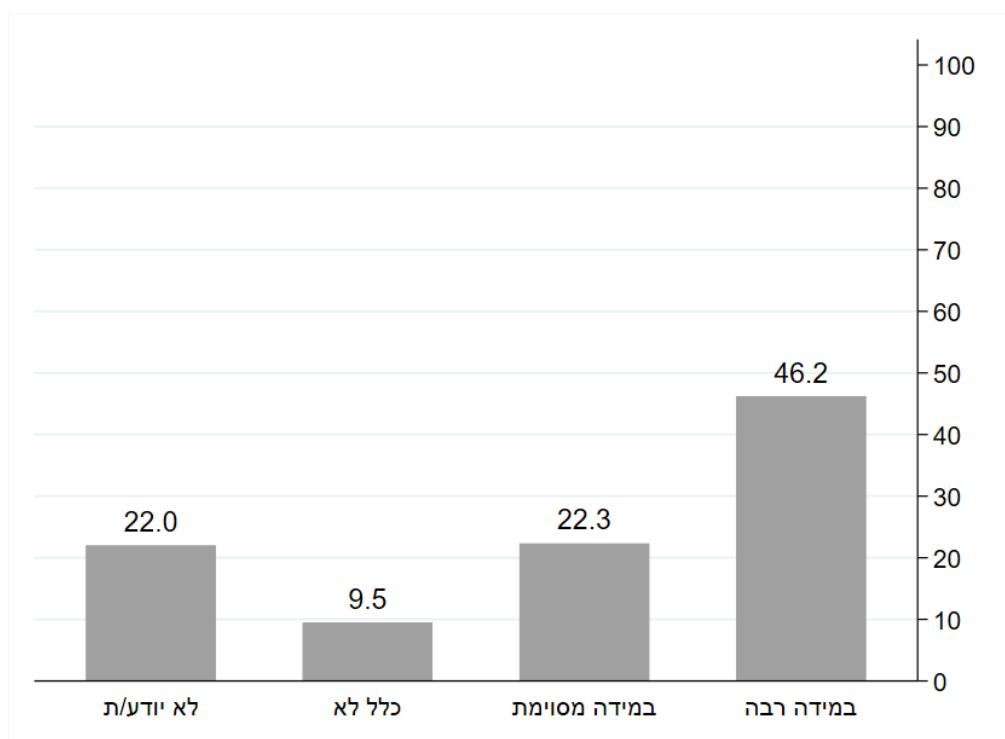

מקרא. השיעורים נעים בין 0 ל-100. אומדנים חושבו עם משקולות להצבעה בבחירות נובמבר 2022.

בנוסף, שאלנו את המשיבים באיזו מידה הם סבורים כי על האוניברסיטאות לפעול על מנת להגביר בקרב חברי הסגל שלהן את הייצוג של קבוצות חברתיות שונות. רוב יחסי של 46% מהציבור ציין כי על האוניברסיטאות לפעול במידה רבה להגברת הייצוג של קבוצות חברתיות בקרב חברי הסגל, כאשר 22% ענו

"במידה מסוימת", ו-10% ענו "במידה מועטה". עוד 22% ציינו שאינם יודעים. גם בתשובה לשאלו זו ההבדלים בתשובות בין גברים לנשים, יהודים וערבים, ומשיבים עם או בלי השכלה אקדמית היו קטנים באופן יחסי, וההבדלים בקרב מצביעי הקואליציה והאופוזיציה, כמו גם בקרב משיבים יהודים בחתך של מידת דתיות, היו גדולים יותר.¹⁹

תרשים 6. תמיכה בפעולת האוניברסיטאות להגברת ייצוג בקרב חברי הסגל, כלל המדגם

מקרא. השיעורים נעים בין 0 ל-100. אומדנים חושבו עם משקולות להצבעה בבחירות נובמבר 2022.

סיכום

מ-ממצאי הסקרים שערך המכון לחירות ואחריות בין ספטמבר 2023 למרץ 2024 עולים מספר תובנות ראשית, יחסו של הציבור בישראל לאוניברסיטאות הינו ניטרלי, או לכל היותר מעט יותר חיובי מכך. ניתן, אולי, להתעודד מכך אין מדובר ביחס שלילי במיוחד; אך ניכר שיחס זה לאוניברסיטאות גם איננו חיובי במיוחד. בנוסף, ניכר שקבוצות פוליטיות שונות הינן מקוטבות במידה לא מבוטלת ביחסן לאוניברסיטאות; הפער בין מצביעי הקואליציה והאופוזיציה ביחסם לאוניברסיטאות הינו גדול למדי, ולמעשה הוא דומה, או רק מעט קטן יותר, מהפער בין מצביעי הקואליציה והאופוזיציה ביחס לשני גופים העוסקים באופן ברור בסוגיות פוליטיות-חברתיות שונות, מועצת יש"ע ופורום קהלת. נדמה שעל האוניברסיטאות השונות לפעול על מנת לשפר את תדמיתן, בעיקר בקרב אזרחים התומכים בקואליציה או בימין הפוליטי.

שנית, לצד הכרה נרחבת למדי בקרב הציבור הישראלי בתרומתן הרבה של אוניברסיטאות המחקר למדינת ישראל מבחינה מדעית-טכנולוגית – מעל למחצית מהציבור סבור כן – רק כרבע מהציבור סבור כי לאוניברסיטאות תרומה רבה לכלכלה ולחברה בישראל, ושיעור נמוך אף יותר (כ-20%) סברו שתרומת האוניברסיטאות למדינה מבחינה ערכית-מוסרית היא רבה. כל זאת, כאשר קרוב למחצית מהישראלים סבורים שתרומת האוניברסיטאות מבחינה כלכלית וחברתית הינה מועטה, או שציינו שאינם יודעים להעריך את תרומת האוניברסיטאות מבחינות אלו. נראה כי על האוניברסיטאות לפעול באופן נרחב יותר על מנת להבהיר לציבור את תרומתן.

ולבסוף, רוב יחסי של כ-40% מהישראלים מסכימים במידה רבה כי באוניברסיטאות אין ייצוג הולם לקבוצות חברתיות שונות, וכמעט מחצית מהישראלים סבורים במידה רבה שעל האוניברסיטאות לפעול את הייצוג של קבוצות חברתיות שונות בקרב חברי הסגל שלהן. נדמה שרבים בציבור הישראלי סבורים כי באוניברסיטאות ישנו ייצוג חסר לקבוצות שונות, וכי על האוניברסיטאות – פרט לפעילותן המבורכת להגברת ייצוג של נשים בקרב חברי הסגל – לפעול כדי להגביר את ייצוגן של עוד קבוצות חברתיות.

נספח: מתודולוגיה

צוות המכון לחירות ואחריות בבית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה באוניברסיטת רייכמן הכין את השאלות לסקרים וניתח לאחר מכן את הנתונים. הסקר של ספטמבר 2023 נערך על ידי חברת גיאוקרטוגרפיה, אשר עורכת סקרים מקוונים בישראל. הסקר נערך בתאריכים 3-6 בספטמבר 2023. הסקר של מרץ 2024 נערך גם הוא על ידי חברת גיאוקרטוגרפיה, בתאריכים 3-6 במרץ 2024. הסקר של ינואר 2024 נערך על ידי חברת iPanel, אשר גם היא עורכת סקרים מקוונים בישראל, בתאריכים 14-17 בינואר 2024. הנתונים בכל שלושת הסקרים נאספו באופן מקוון. השאלונים בשלושת הסקרים תורגמו לערבית כך שמשיבים ערבים יכולים היו לבחור אם לענות על השאלון בעברית או בערבית.

1,562 משיבים בני 18 ויותר השלימו את הסקר בספטמבר 2023. מתוכם, 1,228 משיבים יהודים ו-334 משיבים ערבים. טעות הדגימה המרבית לכלל המדגם הינה 2.5% ברמת ביטחון של 95%. 1,526 משיבים בני 18 ויותר השלימו את הסקר במרץ 2024. מתוכם, 1,266 משיבים יהודים ו-260 משיבים ערבים. טעות הדגימה המרבית לכלל המדגם הינה 2.5% ברמת ביטחון של 95%. 805 משיבים בני 18 ויותר השלימו את הסקר בינואר 2024. מתוכם, 652 משיבים יהודים ו-153 משיבים ערבים. טעות הדגימה המרבית לכלל המדגם הינה 3.5% ברמת ביטחון של 95%.

בסקרים השונים, המשיבים היהודים מהווים מדגם מייצג, או קרוב למייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל, בפילוח של מגדר, קבוצות גיל, מחוז בארץ, ומידת דתיות. בנוסף, המשיבים הערבים בסקרים השונים מהווים מדגם שהינו קרוב לזה המייצג את האוכלוסייה הערבית הבוגרת בישראל בפילוח של מגדר, קבוצות גיל, מחוז בארץ, ומידת דתיות, כאשר ישנה דגימת חסר של משיבים גברים, משיבים מאזור הדרום, ומשיבים בני 40 ומעלה. כלל הניתוחים בשלושת הסקרים שבהם חושבו האומדנים בקרב כלל המדגם נערכו תוך שימוש במשקולות להצבעה בבחירות הארציות האחרונות (נובמבר 2022).

סטטיסטיקה תיאורית בסיסית של המשיבים בסקרים השונים, בחתך מספר משתנים בולטים, מוצגת להלן בטבלה 1א. לשם השוואה, הטבלה כוללת גם את פילוח של נתוני סקר הבחירות בישראל²⁰ (Israeli National Election Study) מנובמבר 2022, שזהו הסקר ההסתברותי המייצג העדכני ביותר הכולל נתונים דומים. ניתן לראות כי ישנן סטיות קלות באופן יחסי בין שלושת הסקרים שערכנו לבין נתוני סקר נובמבר 2022 של ה-INES בכל הנוגע לשיעור היהודים, נשים, בעלי השכלה אקדמית במדגם, ומידת הדתיות (בקרב המשיבים היהודים). בשניים מהמדגמים שלנו ישנו ייצוג יתר קל של משיבים צעירים ביחס לסקר ה-INES, ובשלישי – ייצוג יתר קל של משיבים מבוגרים. ובנוסף, ישנה דגימת חסר של משיבים בעלי אידיאולוגיה שמאלנית, וזאת לצד דגימת יתר של משיבים מהמרכז האידיאולוגי (הגם שייתכן שאירועים שונים שהתרחשו מאז נובמבר 2022 הובילו לשינויים בהגדרה העצמית האידיאולוגית של חלק מהישראלים).

טבלה 1א. סטטיסטיקה תיאורית של המשיבים בשלושת הסקרים בהשוואה לסקר ה-INES מ-2022

סקר ספט' 2023	סקר מרץ 2024	סקר ינואר 2024	סקר INES – נוב' 2022	
56.2%	56.8%	50.6%	54.2%	נשים (שיעור במדגם)
78.6%	83.0%	81.0%	83.2%	יהודים (שיעור במדגם)
52.6%	55.8%	48.3%	52.2%	השכלה אקדמית (שיעור במדגם)
קבוצות גיל				
30.7%	28.0%	23.6%	22.8%	18-29
42.3%	45.2%	39.4%	43.3%	30-49
22.9%	23.1%	22.9%	27.7%	50-69
4.1%	3.7%	14.2%	6.2%	+70
מידת דתיות (שיעור מקרב היהודים במדגם)				
47.2%	50.2%	44.3%	46.2%	חילוני
25.3%	22.8%	33.4%	27.1% ²¹	מסורתי
12.1%	13.7%	12.0%	11.5%	דתי-לאומי
15.5%	13.3%	10.3%	15.2%	חרדי
הגדרה עצמית: ימין-שמאל אידיאולוגי (שיעור במדגם)				
47.8%	52.9%	47.3%	48.3%	ימין
26.3%	23.5%	27.1%	17.8%	מרכז
20.1%	18.8%	20.6%	28.6%	שמאל
5.8%	4.9%	5.0%	5.4%	לא יודע/אחר

מקרא: השאלה שבחנה הגדרה עצמית על ציר ימין-שמאל אידיאולוגי כללה שבע אפשרויות תשובה (לא כולל האפשרות "לא יודע/ת"), כאשר 1 משמעו ימין, 4 משמעו מרכז, ו-7 משמעו שמאל. אלו שענו 1-3 הוגדרו כ-"ימין", אלו שענו 4 הוגדרו "מרכז", ואלו שענו 5-7 הוגדרו "שמאל"

הערות שוליים

¹ ראו, למשל, ינקו, 2018; קדרי-עובדיה, 2023; גלעד, 2024; לינור, 2024.
² ראו, למשל, חרותי-סובר, 2017; אלבשן, 2019..
³ ראו, למשל, ינקו, 2019.
⁴ ממוצע האמון שניתן למדענים בקרב הציבור בישראל היה 3.36 בסקאלה של 1-5 (1- אמון נמוך מאד; 5- אמון גבוה מאד). הממוצע למדענים בישראל מעמיד אותה במקום ה-61 מתוך 67 המדינות שנבחנו במחקר (Cologna et al., 2024).
⁵ נוסח השאלה: "מהו יחסך למוסדות והארגונים הבאים אשר פועלים בישראל? תן/י את תשובתך בסקאלה של 0 עד 10, כאשר 0 משמעו יחס שלילי מאד, 10 משמעו יחס חיובי מאד, ו-5 משמעו יחס ניטרלי (אמצע)". כל אחד מהמשיבים ענה באופן אקראי על יחס/ה לחמישה מתוך עשרה גופים. למשיבים ניתנה גם אפשרות תשובה של "לא יודע/ת", והמשיבים שענו על שאלה זו הוצאו מהניתוח של המוסד/ארגון הספציפי. בסקר של ספטמבר 2023 שיעור המשיבים "לא יודע/ת" נע בין 1.4% (קופות החולים) ל-19.2% (פורום קהלת) [ממוצע=7.6%], ובסקר של מרץ 2024 שיעור המשיבים "לא יודע/ת" נע בין 1.9% (קופות החולים) ל-32.8% (פורום קהלת) [ממוצע=11.3%]. שיעור העונים "לא יודע/ת" במענה לשאלה על היחס לאוניברסיטאות היה 3.8% בספטמבר 2023 ו-3.7% במרץ 2024.
⁶ כל הניתוחים המתייחסים ליחס למוסד כלשהו בקרב כלל המדגם חושבו עם משקולות להצבעה בבחירות נובמבר 2022.

⁷ משיבים שהצביעו למפלגות מרצ, בל"ד, או הבית היהודי (כ-6% בכל אחד משני הסקרים) נחשבו כמצביעי האופוזיציה. הוצאת משיבים אלו מהניתוח של מצביעי האופוזיציה לא משנה ביותר מ-0.2 נקודות את היחס למי מעשרת הגופים.
⁸ לא ברורה הסיבה לשיפור זה ביחס לכלל הגופים. ייתכן שזהו אפקט של התקופות השונות בהן בוצעו הסקרים, או שזהו אפקט של סדר השאלות (בספטמבר 2023, אך לא במרץ 2024, לפני השאלות היחס למוסדות המשיבים נשאלו, בין השאר, על ההערכה שלהם לאופן בו הממשלה מטפלת בסוגיות כמו תאונות הדרכים, הפשיעה בישראל, או אלימות נגד נשים).
⁹ בקרב אלו שלא הצביעו לקואליציה או לאופוזיציה, היחס לאוניברסיטאות הורע ב-0.55 נקודות בין הסקרים.
¹⁰ גדלי אפקט (Cohen D) של ההבדלים בין מצביעי הקואליציה והאופוזיציה ביחס לאוניברסיטאות הם 0.74 ו-0.63 בשני הסקרים, בהתאמה.

¹¹ נוסח השאלה: "האם לדעתך אוניברסיטאות המחקר תורמות או לא תורמות למצבה של מדינת ישראל: [הצגה במטריצה של ארבע השאלות, בסדר אקראי] (1) מבחינה כלכלית; (2) מבחינה מדעית-טכנולוגית; (3) מבחינה חברתית; (4) ומבחינה ערכית-מוסרית. אפשרויות התשובה: כלל לא תורמות; תורמות במידה מועטה; תורמות במידה מסוימת; תורמות במידה רבה; תורמות במידה רבה מאד; לא יודע/ת. כדי להקל על הצגת הממצאים, בניתוחים המוצגים בחלק זה אפשרויות התשובה "כלל לא תורמות" ו-"תורמות במידה מועטה" אוחדו לקטגוריה של "תורמות במידה מועטה", ואפשרויות התשובה "תורמות במידה רבה" ו-"תורמות במידה רבה מאד" אוחדו לקטגוריה של "תורמות במידה רבה".

¹² ההבחנה בין תרומה מבחינה חברתית לתרומה מבחינה ערכית-מוסרית נעשתה מתוך רצון להבחין בין ההיבט החברתי, הנוגע יותר ליציבות חברתית וזיקה בין קבוצות שונות בחברה הישראלית, לבין ההיבט הערכי-מוסרי, הנוגע יותר לקידום ערכים כלשהם בחברה הישראלית. נודה שאין ביכולתנו לוודא שכלל המשיבים הבחינו בין התחומים הללו באופן זה.
¹³ ראו, למשל, אלבשן, 2019.

¹⁴ ראו, למשל, את הפעילות של המועצה להשכלה והוועדה לתכנון ותקצוב להגברת ייצוג של נשים בקרב הסגל האקדמי במוסדות להשכלה גבוהה. אחת הדוגמאות לכך היא "תכנית רב שנתית להוגנות מגדרית באקדמיה" המוצגת באתר המועצה להשכלה גבוהה:

<https://che.org.il/התכנית-הרב-שנתית/קידום-נשים-באקדמיה/>

¹⁵ נוסח השאלה: "באיזו מידה את/מסכים/ה או לא מסכים/ה עם הטענה לפיה בקרב המרצים באוניברסיטאות בישראל אין ייצוג הולם לקבוצות חברתיות שונות?" אפשרויות התשובה: כלל לא מסכים/ה; די לא מסכים/ה; מסכים/ה ולא מסכים/ה באותה מידה; די מסכים/ה; מסכים/ה מאד; לא יודע/ת. כדי להקל על הצגת הממצאים, בניתוחים המוצגים בחלק זה אפשרויות התשובה "כלל לא מסכים/ה" ו-"די לא מסכים/ה" אוחדו לקטגוריה של "לא מסכים/ה", ואפשרויות התשובה "די מסכים/ה" ו-"מסכים/ה מאד" אוחדו לקטגוריה של "מסכים/ה".

¹⁶ נוסח השאלה: "באיזו מידה, לדעתך, על האוניברסיטאות לפעול על מנת להגביר בקרב חברי הסגל שלהן את הייצוג של קבוצות חברתיות שונות?" אפשרויות התשובה: כלל לא; במידה מועטה; במידה מסוימת; במידה רבה; במידה רבה מאד; לא יודע/ת. כדי להקל על הצגת הממצאים, בניתוחים המוצגים בחלק זה אפשרויות התשובה "כלל לא" ו-"במידה מועטה" אוחדו לקטגוריה של "במידה מועטה", ואפשרויות התשובה "במידה רבה" ו-"במידה רבה מאד" אוחדו לקטגוריה של "במידה רבה".

¹⁷ בקרב גברים במדגם 46% הסכימו במידה רבה עם הטענה לגבי היעדר ייצוג הולם ובקרב נשים – 40%; בקרב יהודים במדגם 44% הסכימו במידה רבה ובקרב ערבים – 39%; ובקרב משיבים בעלי השכלה אקדמית, 45% הסכימו במידה רבה כאשר בקרב אלו ללא השכלה אקדמית – 41%.

¹⁸ בקרב מצביעי הקואליציה במדגם, 60% הסכימו במידה רבה ובקרב מצביעי האופוזיציה רק 34%. בקרב משיבים יהודים חילונים, 27% הסכימו במידה רבה, בקרב יהודים מסורתיים 50% הסכימו במידה רבה, בקרב יהודים דתיים 68% הסכימו במידה רבה, ובקרב יהודים חרדים 70% הסכימו במידה רבה.

¹⁹ כך, בקרב גברים 48% ענו "במידה רבה" לעומת 46% בקרב נשים; בקרב יהודים 48% ענו "במידה רבה" לעומת 44% בקרב ערבים; ובקרב משיבים בעלי השכלה אקדמית 49% ענו "במידה רבה" לעומת 46% בקרב משיבים ללא השכלה אקדמית. לעומת זאת, בקרב מצביעי הקואליציה 58% ענו "במידה רבה" לעומת 42% בקרב מצביעי האופוזיציה. ובקרב משיבים יהודים חילונים 35% ענו "במידה רבה" לעומת 56% בקרב יהודים מסורתיים, 59% בקרב יהודים דתיים, ו-66% בקרב יהודים חרדים.

²⁰ ראו אתר ה-INES, בכתובת <https://socsci4.tau.ac.il/mu2/ines/>.

²¹ קטגוריה זו כוללת הן משיבים שענו שהם "מסורתיים, דתיים" והן משיבים שענו שהם "מסורתיים, לא כל כך דתיים".

רשימת מקורות

- אלבשן, י. (2019). חברי הסגל השקופים של האקדמיה. דה-מרקר. <https://www.themarket.com/news/education/2019-12-09/ty-article-opinion/0000017f-e3b4-d75c-a7ff-ffbdb06b0000>
- גלעד, א. (2024). במבחן העליון ביותר - הרמטכ"ל מנצח. ישראל היום. <https://www.israelhayom.co.il/magazine/shishabat/article/15461480>

- חרות-סובר, ט. (2017). גברים אשכנזים שלמדו בחו"ל: כך נראים המרצים למשפטים בישראל. דה-מרקר. <https://www.themarker.com/career/2017-12-14/ty-article/0000017f-db45-d3ff-a7ff-fbe585df0000>
- ינקו, א. (2018). אקדמיה בלי דעות פוליטיות: בדרך לאישור הקוד האתי. Ynet. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5194524,00.html>
- ינקו, א. (2019). האם אנחנו חוזים בגסיסת התואר האקדמי? Ynet. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5603138,00.html>
- לינור, ע. (2024). אחת משלהם: לאוניברסיטה העברית יש היסטוריה של חיבה לאנטישמיות. ישראל היום. <https://www.israelhayom.co.il/magazine/hashavua/article/15463714>
- קדרי-עובדיה, ש. (2023). ביוזמת "אם תרצו", ועדת החינוך דנה ב"סתירת פיות באקדמיה". הארץ. <https://www.haaretz.co.il/news/education/2023-02-01/ty-article/.premium/00000186-08c1-d5d4-a59e-d9dfa1c80000>
- Cologna, V., Mede, N. G., Berger, S., Besley, J., Brick, C., Joubert, M., Maibach, E. W., Mihelj, S., Oreskes, N., Schäfer, M. S., van der Linden, S., Izzatina Abdul Aziz, N., Abdulsalam, S., Abu Shamsi, N., Aczel, B., Adinugroho, I., Alabrese, E., Aldoh, A., Alfano, M., ... Zwaan, R. A. (2024). *Trust in scientists and their role in society*. <https://osf.io/preprints/osf/6ay7s>